

Hajdúböszörmény – Debrecen

Interjú dr. Radics Kálmánnal

Beszélgetőtárs: Szálkai Tamás

„Hajdú és Bihar, két világ találkozása a történelemben”

A levéltáros életpályákat felvázoló interjúsorozat következő része dr. Radics Kálmánt mutatja be, aki a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár munkatársaként hozzájárult az intézmény sikeres működéséhez. A Hajdúböszörményi Fióklevéltár vezetője volt 1979-től, majd 1993-tól két évtizeden át – nyugdíjba vonulásáig – a megyei levéltár igazgatójaként működött, eközben szakfelügyelőként is tevékenykedett. Ezen időszak alatt számos, a levéltárügyet érintő kérdés merült fel, amelynek megoldása a mai napig érezteti hatását.

SZT: Tudom, hogy nem a Hajdúságban született, mesélj röviden származásodról, családdodról és tanulmányaidról!

RK: Jászsalsószentgyörgyön születtem, egy másik „szabadkerületben”, a település félúton Jászberény és Szolnok között van. Falusi környezet annak hátrányaival és az idő haladtával egyre több értékelhető előnyével. Édesapámék heten voltak testvérek, mire felnőttek, már a földterületek öröklődése, osztódódása miatt el is szegényedtek. Édesapám katonai és háborús szolgálat közben megsebesült, orosz fogságba esett. Kiszabadulása után az otthoni kis földet művelték, 1946-ban megnősült, majd, mint sokan mások az 1950-es évek elején, az építőiparban dolgozott Budapesten; brigádvezető lett, utána pedig a Keleti-főcsatorna Tiszalök és Szeghalom közötti létesítésén volt bérelszámoló. Később visszaköltözött a falujába, s a helyi tsz-ben dolgozott nyugdíjazásáig. 1992-ben hunyt el. Szüleim még 1945 előtt jártak iskolába, ők akkor hat osztályt végeztek el. Édesanyám férjhezmenetele előtt konzervgyárban dolgozott Budapesten, a főváros ostromát is ott élte át. Utána háztartásbeli, majd a 60-as évek elejétől tsz-tag lett ő is a nyugdíjazásáig. 2012-ben hunyt el.

Én az alsó- és középfokú tanulmányaimat Jászsalsószentgyörgyön végeztem, 1969-ben érettségiztem. Utána a Jászberényi Hűtőgépgyárban dolgoztam, ahonnan sorkatonai szolgálatra hívtak be. Leszerelés után 1974-ben vettek fel a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom–történelem szakára, 1979-ben szereztem meg a diplomát, de abban az évben tanárként nem tudtam elhelyezkedni.

SZT: Hol kezdte el dolgozni?

RK: Értésültem arról, hogy a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményben fióklevéltárat létesít, az intézmény és a város közös érdeke alapján. Jelentkeztem az állás-helyre és 1979-ben fel is vettek. Annak ellenére, hogy Hajdúböszörmény lett a szolgálati helyem, Debrecenben kezdtem dolgozni, mert fő feladatomban a kollégákkal együtt a levél-

tári iratanyag egy részének – éppen a fióklevéltár létrejötte miatt – Hajdúböszörménybe költöztetése, a folyamat megszervezése és lebonyolítása volt.

SZT: *Amikor pályakezdés előtt álltál, milyen elképzelésed volt a jövővel kapcsolatban?*

RK: Mikor kijöttem az egyetemről, nem sok elképzelésem volt a levéltárról, azt tudtam, hogy számos helytörténeti forrás ott lelhető fel. A levéltárral először az egyetemen, Rácz István előadásain és szemináriumain, a történelem tárgya és módszertana órákon találkoztam, ennek keretében levéltárban is jártunk.

Akkoriban nagyon kevés olyan állást hirdettek meg, amelyben történelem szakosként el lehetett helyezkedni. Tapasztalatom szerint az évfolyamtársak közül 2-3 főnek sikerült ez, a többiek újságkihordói munkát vállaltak vagy futárszolgálatot teljesítettek, míg nem kaptak állást. Ahogy említettem, én sem tudtam tanárként elhelyezkedni, ekkor hallottam, hogy a levéltár tervezi a fióklevéltár létrehozását Hajdúböszörményben. Írásban lehetett jelentkezni, amit meg is tettem.

SZT: *Kikkel dolgoztál együtt?*

RK: Ebben az időben a levéltár igazgatója Gazdag István volt. Elődjével, Komoróczy Györggyel, aki akkor még élt, többször is találkoztam. A levéltári munkát az alapok megismerésével kezdtem, s ebben szakmai szempontból a legjobb levéltárosok, Mervó Zoltánné Rózsika és Ujlaky Zoltán segítettek. Megemlíteném még Nagy Gyuláné Ágit, aki gazdasági munkakörben dolgozott az intézményben, de szakmai kérdésekben is sokat segített nekem. Komoróczy Gyuri bácsi és Gazdag István egyengették az utamat, felkészítettek a későbbi levéltári és vezetési feladatokra, sok tapasztalatukat megosztották velem.

SZT: *Hogyan kezdődött az új fióklevéltár anyagának költöztetése?*

RK: A költöztetés átmeneti megoldást jelentett a levéltári anyag zsúfoltságára. Ekkor a vármegyei-megyei anyagok a Kossuth utcai részlegünkben (a városi tanács és a földhivatal osztályaival egy épületben), a városi anyag fondjai pedig a Piac utcai városháza épületében voltak. A raktárak mellett természetesen a munkaszobák is telítettek voltak a kevés alkalmazott ellenére is. A levéltári munka azzal indult, hogy a költöztetésre szánt anyagot kiszedtük a zsúfolt raktárakból, dobozoltuk, teregettük, palliumba raktuk ügyiratok szerint, amire természetesen volt idő. Ezzel megindult az anyagelőkészítés Debrecenben. Időközben 1979-ben Hajdúböszörményben a levéltár megkapta egy magánház egy részét. Kovács Márton városi főügyész lakott benne a két világháború között, később államosították az épületet, volt pártbizottságé, nemzetőrségé, még fegyverszobát is kialakítottak az egyik helyiségben.

SZT: *A költözés előtt hol helyezték el az iratokat? A Kossuth utcai kutatóban¹?*

RK: Igen, a Kossuth utcán. Mint már említettem, a raktárakat zsúfoltság jellemezte, és azzal, hogy a fióklevéltár létrejött, egyrésztől megoldás született a levéltári anyag elhelyezésére, de iratokat is kellett volna begyűjteni, elég sok volt a hátraléka a megyei

¹ Az 1950. évi megyeegyesítés után Hajdú vármegye levéltárának anyagát a debreceni megyeházáról, Bihar vármegyéét pedig Berettyóújfaluból átszállították a volt Pénzügyigazgatóság épületébe, ahol azóta is a vármegyei levéltár legnagyobb kiterjedésű raktára található. [A Szerk.]

levéltárnak. Korábbi gazdasági anyagokat, de közigazgatási és tanácsi iratokat sem tudtunk átvenni. Másrésztől Hajdúböszörmény mint a volt hajdúkerület székhelye, mint a „hajdúk fővárosa” mindig is adott arra, hogy a hajdú öntudat a városhoz vonzza az intézményeket is, például a Hajdúsági Múzeumot, ahol a Hajdúság tárgyi forrásait gyűjtik. Az tehát, hogy ide fióklevéltár került, a város számára pozitívum volt.

SZT: *Milyen körülmények vártak rátok?*

RK: A tárgyalások megindultak, az épület szabaddá vált, a pártbizottság új helyre költözött. Amikor a levéltár megkapta az épületet, az igen rossz állapotban volt; nyilvánvalóan nem levéltári célokra alakították ki. Ahhoz képest, hogy az építmény korábban családi ház volt, igen sok átépítés történt benne. Volt nagyterem, ahol gyűléseket tartottak, ehhez közfalakat bontottak ki, épületrészeket alakítottak át. Amikor odaköltöztünk, néhány helyiséget kaptunk raktárnak. Az első lépés a romok eltakarítása volt, sikároló kefével a padlózatot, a linóleumot meg kellett tisztítani a korábbi szennyeződéstől. Az elején a levéltár a gimnáziummal közösen birtokolta az épületet, néhány osztálynak tartottak ott órákat. 1980-ra ez megszűnt, a gimnázium kiköltözött, az épület ekkor teljes egészében a levéltár kapta meg.

SZT: *A korai időszakban, a beköltözés után volt lehetőség fejlesztésre?*

RK: A nagyobb felújítási munkák még hátra voltak a költözés után, például a villanszerelés, a festés, ami már a levéltári célokat szolgálta. Közben anyagbeszerzésre is sort került, Dexion-Salgó elemeket vásároltunk a raktárak bepolcozásához. Ezzel kapcsolatban is meg más, a fióklevéltár berendezése szempontjából fontos ismeretek miatt is többször tapasztalatcserére mentünk, látogatást szerveztünk más levéltárakba. Például a Dexion-Salgó polcok miatt elmentünk Salgótarjánba, nekem pedig javasolták, hogy a Nagykőrösi Fióklevéltárat keressem fel, mert hasonló nagyságú intézmény, mint a miénk, és biztosan tud segíteni Böör László, az ottani igazgató. Így is volt, odaköltöztem pár napra, a munkafolyamatokat tanulmányoztam az adminisztrációtól kezdve a különféle levéltári munkaterületekig, megfigyeltem hogyan alakították ki a szabályzatokat, hogyan szervezték meg a munkájukat. Ekkoriban még nem sok fióklevéltár volt; azt hiszem a váci és a kőszegi, de ezek távolabb voltak tőlünk. [A váci fióklevéltár 2004-ben, a nagykőrösi 2021-ben, a kőszegi 2022-ben szűnt meg. Utóbbi önálló városi levéltárként működik tovább – a Szerk.]

SZT: *A fióklevéltárak létesítésének mennyire volt/van létjogosultsága?*

RK: Bár a fióklevéltárak szervezésének tapasztalatai a levéltári anyag szempontjából nem túl kedvezők, de egy régiónak fontos lehet az így őrzött iratanyag. Például aki a Hajdúságot kutatja, annak regionális, helyismereti szempontból jó a fióklevéltár. Nem szívesen utazik senki messzire, hogy több napot, heteket legyen távol a kutatás miatt. Igaz, hogy ma már a digitalizációval és az internetes lehetőséggel módosul a kutatás, jobban hozzá lehet férni a forrásokhoz. Minél több digitalizált anyaga lesz a levéltáraknak, annál inkább elérhetővé válik otthonról a kutatás. Úgyhogy a fióklevéltárak megszüntetése bekövetkezhet, már csak azért is, mert szükségmegoldások, megbontják az iratanyagot a többi részegység közül kivéve egyet. Ez nem a legmegfelelőbb. Természetesen még mindig jobb egy fióklevéltár, mint a kihelyezett raktárak, hiszen, ha egy

levéltárnak nincs akkora épülete, ahol minden anyag elfér, akkor csak külső raktárak segítségével tudja az iratait elhelyezni, s onnan kell ügyfélszolgálatot intézni, vagy beszállítani a kutatóknak az anyagot. A problémára ennek a kornak egy megoldási lehetősége volt: a fióklevéltárak létesítése. Makón, Gyulán, Békésen szintén működött ilyen intézmény, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Mezőcsáton, Sátoraljaújhelyen, Alsózsoltán, Fejérben Mórton. Szinte minden megyei levéltár helyhiánnyal küszködött a korábbiakban, de nincs ez máshogy manapság sem.

1980-ban tehát megtörtént az anyag Hajdúböszörménybe szállítása, ebben a munkában már a debreceni kollégák is részt vettek. A következő évben a levéltári munka is beindult, 1981 májusában a levéltári napon történt meg az épület avatása és átadása.

SZT: *Manapság Hajdú-Biharban a levéltári napot a megyenaphoz kötik. Abban az időben volt valami apropója annak, hogy májusban került sor a levéltári napra?*

RK: Különösebben nem volt apropója, talán csak az, hogy tavasszal, a jó időben jobban kimozdulnak az emberek; más levéltárakból is szívesebben kelnek útra ilyenkor. Évről-évre egyre melegebb lett a május hónap, ezek a rendezvények pedig inkább öltönyös ruházatot feltételeztek, a „fiúk” egyre inkább panaszkodtak, hogy milyen meleg van, és így határoztuk el, hogy valamelyik őszi hónapra tegyük át a levéltári napot, ezért esett a választás novemberre – ekkor van a megyenap is. Ilyen banális dolog miatt került sor a változtatásra. Ez 1993 után alakult így.

SZT: *Mennyi volt ekkor a fióklevéltár személyi állománya?*

RK: A költözés után, amíg a tényleges levéltári munka el nem indult, sokan dolgoztak kint a fióklevéltárban, például Uri Sándorné Anikó (levéltári kezelő, kutatószolgálatos, később segédlevéltáros), Nagy Gyuláné Ági (gazdasági vezető), egy-két helyi kolléga pedig bekapcsolódott a takarításba is. A fióklevéltárnak a szakmai létszáma először három fő volt, valamint egy takarító, aki még akkor fűtötte is az épületet, mert csempekályhák voltak, amelyeket később elbontottak. A fűtőkorszerűsítésre tűzvédelmi szempontból is szükség volt, mert a raktárhelyiségekben is voltak kályhák. Először még úgy dolgoztunk hárman, hogy volt egy takarító-fűtő kolléganőnk, Láda Gergelyné Jucika, a meghirdetett adminisztratív munkára Vargáné Erzsike (Böbe) jelentkezett, időközben ő férjhez ment, és a helyettesítésére Dobó Imréné Rozikát vettük fel. Mindketten elvégezték a segédlevéltárosi és az anyakönyvvezetői tanfolyamot. (Rozika sajnos évekkel ezelőtt meghalt.) Így voltunk akkor egy darabig stabilan hárman, majd később vált lehetővé, hogy négy főre emeljük a létszámot. Tehát ekkor összesen négyen – két fő levéltári kezelő, egy fióklevéltár-vezető és egy takarító-raktári munkás – dolgoztunk a fiókindézményben.

SZT: *Milyen iratanyagok kerültek a fióklevéltárba? Hogy zajlott a munka? Mi volt a munkamegosztás?*

RK: Egyrészt Hajdúböszörmény anyaga került be, minden probléma nélkül. Ide került továbbá a hajdúkerületi iratanyag is, ami nyilván nem teljesen szabályos, mivel megyei anyag, nem pedig csak városi, s ez így egy picit erőszakolt volt. Azonban az említett iratanyag forrásérték szempontjából annyira fontos volt a helyieknek, hogy ragaszkodtak hozzá. És átkerültek a Hajdú-Bihar megyei anyakönyvi másodpéldányok is. A létszámunk fejlesztését lényegében ez indokolta, ugyanis az anyakönyvekkel a későbbiekben

sok munka volt, utólagos bejegyzéseket kellett bevezetni. Ehhez kapcsolódik természetesen az is, hogy a meglévő kollégákat bizonyos esetben nemcsak helyi személyes tapasztalatátadáson kellett „kiképezni”, hanem be kellett iskolázni, így végezték el a levéltárkezelőit, majd a segédlevéltárosit, illetve Vargáné Erzsike az anyakönyvvezetői vizsgát is letette, ezzel javult a szakmai munka. Az anyakönyvvezetői képesítést megyei szinten, a levéltárkezelőit és a segédlevéltárosit a Magyar Országos Levéltár képzésén szerezték meg a kollégák. A feladatokat tehát így és ennyien kezdtük el megszervezni. A kis létszám miatt fordult elő, hogy én ugyanúgy végeztem mindenféle munkát, mert amikor a kollégák hiányoztak, vagy gyeden voltak, én iktattam, intéztem az ügyeket. Így lehetőségem volt a levéltári munka apróbb részleteit is megtanulni, mert minden részét el kellett végezni. Volt, hogy hetekig egymagam dolgoztam, elláttam a gépiró, az iktató és a fióklevéltár-vezető munkáját is. Ennek ellenére szép időszak volt, és a tapasztalatokat később lehetett hasznosítani. Így indult a fióklevéltár munkája. Közben én, ahogy a kollégák szakmai képzésre jártak, jelentkeztem az ELTE levéltár szakára. 1987-ben szereztam meg a diplomát. Ez a levéltár kiegészítő szak volt. Kállay István tanszékvezető, Sinkovits István, Bertényi Iván, Szögi László, Bak Borbála és Pandula Attila tanítottak minket. Ők voltak akkor a különböző szakterületek elismert tudói. Tanulmányaink befejeztével a fióklevéltár szakmai színvonala megfelelő lett, rendelkezünk már a szükséges szakmai ismeretekkel, de gyakorlattal is.

A debreceni kollégák is minden szakmai tapasztalatukkal segítették a fióklevéltár működését. Ujlaky Zoltánhoz mindig lehetett szakmai kérdésben fordulni. Mervó Zoltánné Rózsika átfogó ismeretekkel bírt a levéltári munkáról. Gazdag Pista igazgatótól a vezetést, Béres Bandi bácsitól a tudományos kutatást, a benti levéltári kollégáktól az ügyintézés apró fogásait lehetett eltanulni. Béres Andrásné Erzsike és Hajdu Lászlóné Katika levéltári kezelők, Ónodi Lajosné Rózsika levéltári kisegítő, Uri Sándorné Anikó is szívesen segítettek.

Említettem, hogy elsősorban Nagykőrösön Böör Laciéknál néztük meg, hogy ők hogy alakították ki a fióklevéltári helyiségeket, a raktárakat, s hogy szervezték meg az adminisztrációt, de Vácon is voltunk Lakos Jancsinál, majd később a sátoraljaújhelyi Hőgye Istvánnal is felvettük a kapcsolatot. Ezek voltak azok a fióklevéltárak, ahol a tapasztalatcseréket lebonyolítottuk.

A fióklevéltár munkájának az elindítása a dologi, szakmai részével véget is ért. Az intézmény repertóriumát időközben kiadtuk, hogy nyilvánosságra kerüljön, milyen levéltári anyag van itt. Akkor még nem volt elektronikus nyilvántartás, a hagyományos formában lehetett a segédleteket is eljuttatni a könyvtáraknak, településeknek. Kezdetben mikrofilmeket, majd anyakönyveket és kiadványokat digitalizáltunk. Ezután elég szépen fel is lendült a kutatóforgalom a levéltárban. A fióklevéltár a megyei levéltári munkába úgy kapcsolódott be, hogy én általában egy héten egyszer bent voltam a központban, ott végeztem a munkát, kutattam, vagy egy-egy szakterületet megnéztem, amivel kapcsolatban feladatunk volt. Úgy érzem, elég stabil helyet foglaltunk el a fióklevéltárak között az évek során. Akkor még elsősorban a kutató- és ügyfélszolgálat volt a levéltári munka egyik kitüntetett területe, a hozzánk fordulóknak ügyeit, kutatói igényeit intéztük főleg,

ma már úgy tűnik a közművelődés vált hangsúlyosabbá, de a mostani létszámmal is szépen ellátják a feladatokat. Időközben a kollégák egy része nyugdíjba ment, újak kerültek a helyükre. Most Husvéth Andris biztosítja a szakmai hozzáértést, Varjasi Imre a vezetésben és a közművelődésben, rendezvényszervezésben jártas.

SZT: *Hogyan sikerült leveleznyelned a megyei levéltár költöztetését 2010-ben? Ez hogyan zajlott?*

RK: A levéltár helyhiányát már említettem, ennek részben folyamánya volt a fiók-levéltár létrehozása. Amikor '93-ban már megyei levéltár-igazgatóként Debrecenbe kerültem, ez a probléma is mindig napirenden volt. Folyamatosan a helyhiány leküzdésére törekedtünk. Történtek kísérletek erre vonatkozóan, a fenntartó több helyen próbált épületet biztosítani raktározási céllal, például a Monti ezredes utcán, az újkerti volt OTP-épületben, a Hangya udvarban a Piac utcán. A pártarchívumi anyagot például egy Hajó utcai társasház pincéjében helyeztük el. Tehát sokfelé létesítettünk raktárakat, ezek szükségmegoldások voltak. Közben megindult a privatizáció, a térszerek megszűntek; arra is figyeltünk, hogy sok gazdasági, volt önkormányzati, tanácsi anyagot vegyünk át, így biztonságban tudva az iratokat. Sokszor lehetett abban az időben hallani, hogy az országban több helyen semmisült meg ilyen anyag. A fenntartót folyamatosan ostromoltuk épület ügyben, és eléggé előrehaladott elgondolás volt, hogy a Bem térre, a Méliusz Megyei Könyvtár mellé épülne fel az új megyei levéltár. Ezt többszintesnek képzelték el, sőt földbe süllyesztett raktérrészeket is terveztek hozzá, ahol minden elfért volna, de még maradt volna további 50 évre elegendő hely, tehát mindenre kiterjedő építészeti tervanyag állt össze. Már a berendezésre vonatkozóan is összeállítottuk a tervet, és nem sokon múlt a megvalósítás. Talán olyan kormányzati döntés született, hogy az egyik évben a könyvtárak fejlesztése volt a programban, így a Méliusz megépítése került előtérbe, de a levéltárra már nem került sor. Nehéz időszak következett utána, mert kiderült, hogy a könyvtár üzemeltetése sem túl gazdaságos, bár voltak olyan elképzelések, hogy a mostanában sokat emlegetett új technológiákkal, a földből feljövő hővel cirkuláltatva fűtenék a raktárakat. Ezekkel a megoldásokkal mi már barátkoztunk és tervezgettük is, de az építészek még valójában mereven kezelték az újdonságokat, nem merték felvállalni, mert mi történik, ha nem sikerül, ha nem válik be. Azóta pedig már egyre elterjedtebb a geotermikus technológia.

A sok szétszórt raktár végül is annak a következménye volt, hogy az anyagokat sajnáltuk kint hagyni az iratképzőnél, úgy láttuk biztosabbnak a fennmaradásukat, ha levéltárba kerülnek. Ez azt eredményezte, hogy meglévő raktáraink eldugultak, a meglévő épületek, ahol a munka folyt – a debreceni városházán, a Kossuth utcában – ott is eléggé telítetté vált a munkaterület és nehezen lehetett elférni. Akkoriban, amikor bizonyossá vált, hogy a Bem téri fejlesztésből nem lesz semmi, a város felajánlotta a Vármegyeháza 1/b. épületet, ahol korábban a TÁKISZ tevékenykedett [a Területi Államháztartási és Közigazgatási Információs Szolgálatok, a Magyar Államkincstár elődje – a Szerk.]. Irodaház célú, nagy épületről van szó, sok helyiséggel, ezért nem is annyira alkalmas levéltárnak, hiszen inkább nagyobb terek kellettek volna raktárnak.

SZT: *Miért pont ez az épület? Mi volt az indok?*

RK: Ez az épület felszabadult, a levéltár pedig súlyos helyhiánnyal küzdött, amire mielőbb megoldást kellett találni. A Bem téri fejlesztésre akkor nem volt pénz és pályázat. Átmenetileg az látszott célszerűnek, hogy a városi anyagot átköltöztetjük a Vármegye-háza utcába a Monti ezredes és a Kossuth utcából. A városnak is voltak tervei a városházával, ahol már régóta ott volt a levéltár („öslakó” volt ott). Saját célra akarta használni, újrahasznosítani az épületet, ezért ajánlotta fel támogatásként a megyei fenntartónak, hogy segíti a költözésünket. Előkészítettük az elszállítandó anyagot és a Kossuth utca tehermentesítése is megtörtént. A költözés hatalmas erőfeszítéseket követelt, a kollégákat fizikailag szinte a kimerülés határáig leterhelte. A szállítás is akadozott. Volt amikor jármű nem volt, vagy nem adtak hozzá embereket, akik segítettek volna. Nagyrészt a levéltári alkalmazottak végezték a munka nehezét. Kaptunk természetesen segédmunkásokat, akik arra voltak jók, hogy a kocsira felpakolják az iratokat, de csak akkor jöttek, amikor más munkáktól ráértek. Így a levéltári dolgozók is kényszerhelyzetben voltak, alkalmazkodniuk kellett a munkásokhoz, a levéltárat ugyanakkor fenyegette a kötbér, minél hamarabb ki kellett költözni. A levéltárosok szerették volna, hogy azok az anyagok, amelyek a kocsira felkerülnek, az új helyen már egyből a raktárba jussanak a felpakolt sorrendben, de sajnos nem volt meg a hozzáértés a rakodó munkások részéről, így legtöbbször úgy alakult, hogy egy-egy szállítmányt az érkezés után csak nagy kupacba leraktak, majd később a levéltári dolgozók helyezték el megfelelő sorrendben a polcokra. Eredetileg úgy lett volna, hogy fordított sorrendben kerüljenek fel az anyagok az autóra, hogy szállítás után egyből lehessen a polcra rakni, de ez általában nem így sikerült. A szállítást az is nehezítette, hogy a városházán vastag, 80 cm-es falak vannak, ugyanilyen széles ablakpárkánnyal. Az elszállításkor ide helyeztük az iratokkal megrakott teli gyümölcsösládákat, ami nem volt könnyű ilyen magasságban. Az ablakon át kellett kiadni a teli ládákat, illetve onnan elvenni és kitolni a járműhöz. A városházán több helyiségben elhelyezett anyaghoz az új helyen át kellett polcozni a helyiségeket, hogy minél több irat elférjen. Ezek a helyiségek korábban irodaként funkcionáltak, ablakokkal, ahol betűzött a nap, ezért az iratanyag megóvása érdekében az árnyékolásról is gondoskodni kellett. Nem volt egyszerű, de átmenetileg a funkciójának úgy ahogy megfelel, bár a helyhiány továbbra sem szűnt meg.

SZT: Szó esett már más levéltárakkal való szakmai kapcsolatról a tapasztalatcsere okán. A határon túl kikkel alakult ki szorosabb szakmai viszonyod?

RK: Főként a Vármegye és szabadkerületek című rendezvénysorozat elindítása jelentett kapcsolatfelvételt a külföldi levéltárakkal. Elsősorban Kolozsvárral, ott Ioan Dragan igazgató úrral, s ebben aztán kolozsvári kollégák, Kiss András bácsi, Egyed Ákos is részt vettek. Főleg a kapcsolatfelvételen és a kapcsolattartásban. Pál Antal Sándor pedig elsősorban a marosvásárhelyi levéltárral segített felvenni a kapcsolatot, hiszen ott dolgozott. Szinte minden évben Vágsellyén is részt vettünk a levéltári napon, majd mi is meghívtuk a vágsellyeieket a hasonló rendezvényünkre. Ott elsősorban Novák Veronika volt az, akivel összeköttetésben voltunk. Kiss András bácsit és Egyed Ákost már említettem, ők nemcsak a levéltárral, hanem az Erdélyi Múzeum Egyesülettel is segítettek felvenni a kontaktust. A Nagybányai Levéltárral inkább személyi kapcsolat alakult ki, intézményi

kevésbé. Balogh Béla ottani levéltáros kolléga járt a mi programjainkra és tartott nálunk is előadásokat. A Kassai Városi Levéltárba jártunk mi is, ott Jozef Kirst levéltár-igazgató és helyettese, Hajdú Marika (Mária Hajdúová) fogadtak minket. És bizonyos értelemben megemlíthetném a Bécsi Hadtörténelmi Levéltárat is, ahová elsősorban a hajdú iratok mikrofilmezése kapcsán jutottunk el. A Bécsben dolgozó akkori levéltári delegátus, Fazekas István segített nekünk ezt lebonyolítani.

SZT: *Kollégákat tudnál említeni, akikkel szívesen dolgoztál együtt?*

RK: A nevüket részben már említettem. Amikor ide kerültem a levéltárhoz '79-ben, Komoróczy György már nyugalmazott levéltár-igazgató volt, de bejárt kutatni. Akkor már beszélni nem nagyon tudott, csak az ezt segítő készülékkel, mert korábban műtétje volt. De a készülék segítségével tudtunk egymással kommunikálni, sokat mesélt a régi időről. Ő igen elismert szaktekintély volt levéltári körökben és a történészek között is.

Gazdag István volt az igazgató pályakezdésemtől. Kiemelném a szervezőmunkáját, továbbá sok új sorozat elindítása fűződik a nevéhez.

Mervó Zoltánné Rózsika volt a helyettese Gazdag Istvánnak, csoportvezetőként dolgozott. Ő is „mindenes” volt, a levéltárról szinte mindent tudott, és ugyanezt tudnám elmondani Nagy Gyuláné Ágiról, aki annak ellenére, hogy gazdasági vezető volt, gazdasági munkát végzett, az ide kerülése után levéltári szakmai munkát folytatott, tehát ismerte a levéltárat és a gazdasági munkát is.

Ujlaky Zoltán főlevéltáros a Kossuth utcában dolgozott végig. Róla azt tartották, hogy a levéltárismeret és a levéltártörténet egyik legjobb tudója. Mint újonc, irattári, irattani szempontból tőle tanultam legtöbbet, Ezeken a munkaterületeken általában mindig ő segített az új, kezdő levéltárosoknak.

Béres András bácsi színes egyéniség volt, ő nem annyira csak a levéltártudománnyal foglalkozott, hanem a néptáncal, néphagyománnyal, néprajzzal is, vele nagyon kellemes beszélgetéseim voltak.

SZT: *Ők a közvetlen munkatársaid voltak. Úgy tudom más megyei intézmények kollégáival is jó kapcsolatokat ápoltál. Említenél néhány nevet?*

RK: A megyei intézmények közül említeném Dankó Imre bácsit, a múzeumigazgatót, és ugyancsak a múzeumból Varga Gyula bácsit és Módy Györgyöt. Gyurka bácsi történész-muzeológus. Varga Gyula bácsi néprajzusként szerzett nagy érdemeket. A Hajdúböszörményi Fióklevéltár kapcsán pedig különösen Nyakas Miklóssal és Bencsik Jánossal alakult ki jó kapcsolat a Hajdúsági Múzeum révén. Egyik szorgalmas kutatónk, Nagy Sándor bácsi jogtörténész volt, aki levéltárügyben ugyanolyan jártas volt, mint a jogtörténetben. Balogh Pista bácsi, aki Debrecenből ingázott évtizedekig Nyíregyházára ottani levéltári munkahelyére, kutatni gyakran járt be hozzánk is. Kiváló tudósként és levéltárosként jelentett példaképet nekünk.

Az egyetemi kapcsolatoknál külön említhetem Rácz Istvánt és Orosz Istvánt, akik egyetemi tanárként segítettek nekünk abban, hogy a magisztrátusi jegyzőkönyvek sorozata elindulhasson, de Szendrey István is bekapcsolódott a munkába, hogy támogassa ezt a törekvésünket. A későbbi időszakban pedig Papp Klára révén indult el az egyetemen a levéltári szakirányos képzésünk.

SZT: *A levéltári digitalizálás a Te igazgatói működésed alatt már fontos kezdeményezés volt. Hogyan viszonyultál ehhez a kérdéshez?*

RK: Már a '90-es évek elején foglalkoztunk a digitalizálás szorgalmazásával, nemcsak a megyén belül, hanem azon kívül is; természetesen amennyire gazdasági, pénzügyi lehetőségeink ezt lehetővé tették. Abban az időben nem volt még annyira egyszerű egy számítógépet, egy szkennert vagy egy nyomtatót beszerezni. Levéltári fórumokon is szorgalmaztuk, hogy induljon el a digitalizálás. Később aztán ki is rajzolódott egy olyan kép, hogy majd egyfajta digitalizáló megyei levéltár lesz a hajdú-bihari, a mikrofilmezésben pedig a nyíregyháziak fognak szerepelni, míg egy harmadik intézményben alakítottak volna ki restaurátorműhelyt. Az intézmények nemcsak maguknak dolgoztak volna, hanem több megyét láttak volna el ilyen munkamegosztásban. A levéltári egyesületi és önkormányzati levéltári rendezvényeken merültek fel ilyen tervek, de aztán végül nem valósultak meg.

SZT: *Milyen egyesületi munkában vettél részt?*

RK: A Magyar Levéltárosok Egyesületének választmányi tagja voltam hosszabb időn át, az Önkormányzati Levéltárak Tanácsának [ma MLVT – a Szerk.] pedig elnökségi tagja.

SZT: *Úgy tudom volt egy időszak, amikor a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár átvette a Levéltári Szemle szerkesztését és kiadását. Tudnál erről párt szót mondani?*

RK: Igen, a Levéltári Szemle szerkesztését és kiadását egy időre valóban átvette a levéltár. Ez egyfajta „mentőakció” volt, mert úgy nézett ki, hogy meg fog szűnni a lap. Nem akartuk mi annyira átvenni ezeket a feladatokat, de látva a helyzetet segítő szándékkal mégis megtettük, ez egy kényszer szülte akció volt '99-ben. Akkor én voltam a főszerkesztője a kiadványnak. Majd a következő években, amikor már az Országos Levéltár egy kicsit „helyrerázódott”, akkor Gecsényi Lajosék átvették a szerkesztést és a kiadást. De amíg Debrecenben végeztük ezt a munkát, Gecsényi Lajosnak és Katona Csabának sokat köszönhetünk, illetve Sudár Nellinek (Kornélia), aki szintén segített abban, hogy a „mentőakció” jól alakuljon.

SZT: *Levéltári szakfelügyelői munkakörben is tevékenykedtél?*

RK: Igen, elsősorban a szomszéd megyék levéltári szakfelügyelője voltam, Borsod-Abaúj-Zemplén (ott a megyei levéltár és a miskolci egyetemi levéltár is hozzám tartozott), Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok megyéknek. Ekkor Lakos János volt a vezető szakfelügyelő, ezt a munkámat nyugdíjazásomig végeztem.

SZT: *Milyen kapcsolat alakult ki a többi levéltárral?*

RK: A megyei levéltárak közül majdnem minddel jó kapcsolat volt, ha máshogy nem, egy-egy rendezvény vagy bizonyos munkák szervezése kapcsán kontaktusba kerültünk. A közelebb lévő levéltárakkal természetesen szorosabb viszony alakult ki, de a dunántúliakkal is jó kapcsolatot ápolunk. Néhány nevet itt is említenék az igazgató kollégák közül, illetve azok közül, akiket mi is meghívtunk a rendezvényeinkre vagy előadást tartani, valamint akiknél tapasztalatcserén vettünk részt. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből Gyarmati Zsigmond, aztán Nagy Ferenc, majd Kujbusné Mecsei Éva, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Dobrossy István, Hőgye István, Gálné Jakó Mariann, Rózsa György. A Heves Megyei Levéltárban Kovács Béláékkal volt kapcsolat, korábban

Á. Varga László is ott dolgozott. Jász-Nagykun-Szolnok megyében elsősorban Zádor Béláné Marika, az akkori szolnoki levéltárigazgató volt az, aki a leggyakrabban részt vett programjainkon. Békés megyéből Szabó Ferencet említhetném, aki Erdész Ádám előtt volt igazgató ott, és természetesen Erdész Ádámot is. Á. Varga Lászlót említettem, aki ekkor a Nógrád Megyei Levéltár igazgatója volt, később Budapest Főváros Levéltárában főigazgató. Utóbbi pozíciójában is jó kapcsolatot ápoltunk, arról nem is beszélve, hogy Á. Varga László Hajdú-Bihar megyéből, Biharkeresztesről származott el, így ő is figyelemmel kísérte a mi megyei dolgainkat. A dunántúliak közül is sokat említhetnék, Vas megyéből Tilcsik Györgyöt, Somogy megyéből Bösze Sándort, Baranya megyéből Ódor Imrét, Tolna megyéből Dobos Gyulát. Elsősorban őket, de a többi megyei levéltárral is volt szakmai összeköttetés. Például az elektronikus iktatást, a digitális ügyintézés megszervezését néztük meg a Veszprém Megyei Levéltárban, valamint a Zala megyeiben. Utóbbiban Molnár Andrást, előbbiben Madarász Lajost, Komáromból Csombor Erzsikét, Nógrádból Tyekvicska Árpádot, Bács-Kiskunból Szabó Attilát említeném még a megyei vezető kollégák közül.

SZT: *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár hogyan kapcsolódott be az oktatásba?*

RK: A levéltár részt vett a Debreceni Egyetem Történeti Intézetének levéltári szakirányos képzésében és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem iratkezelési és irattáros tanfolyamaiban. Ezek természetesen oktatást és vizsgáztatást is jelentettek. Ezeket a képzéseket először kinti tanfolyam vagy oktatásszerű munka keretében a Tóth Árpád Gimnáziumban tartottuk, ahol egyébként levéltári fakultációs órák is zajlottak.

Amit kiemelhetnék még, az, hogy 2010-ben Debrecenben volt a Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése, ami nagyon jól sikerült. Az egyetemen is volt helyszínünk, a Nagyerdőben volt az elszállásolás, és több programunkat is ott tartottuk. Jó visszhangja volt ennek is.

SZT: *Hogyan ismerték el a munkádat?*

RK: Kétféle kitüntetésben részesültem: Pauler Gyula-díjat kaptam 2008-ban és Széchényi Ferenc-díjat 2012-ben.

A 2012-es évhez még az fűződik, hogy már januártól az addigi önkormányzati fenntartású levéltárak állami kezelésbe kerültek, és október 1-jén létrejött a Magyar Nemzeti Levéltár és ezzel a megyei levéltárak intézményi önállósága megszűnt.

SZT: *Miként értékeled ezt a mondhatni korszakos változást?*

RK: Összességében a levéltárak helyzetéről lehet jót is mondani, és olyat is, ami kevésbé jó. Az intézményi önállóság elvesztését úgy éltük meg, hogy nem volt hasznos; ugyanakkor mégis szükség volt egységesítésre a megyék között is, mert előfordult, hogy egészen eltérő finanszírozás alakulhatott ki a megyei levéltárak között, illetve a munkavégzés és a finanszírozás nem mindig került összhangba. Volt, amikor mi úgy éreztük, kevesebb pénzből, anyagi lehetőségből több programot valósítottunk meg, mint azok, akik sokkal jobban álltak technikailag és pénzügyi szempontból is, nagyok voltak a különbségek az integráció előtt. Amikor még önkormányzati fenntartású volt a levéltár, az akkor jelentett előnyt, ha magáénak érezte az intézményt a település. Más volt a viszony az őrzött iratanyaghoz is, mert saját településük történetét hordozták az iratok,

a rendezvényeken is nagyobb volt az érdeklődés, a fenntartó nem idegenként vagy leg-
alábbis távolról szemlélte az intézményt és ügyeit, gyűjteményét. Tehát ez a része jó volt,
sok mindent meg lehetett valósítani, olyat is, amit a szűkös anyagi keretek nem engedtek
volna meg, de helyben összefogással mégis sikerült.

Én még nem találkoztam olyan emberrel, olyan levéltári dolgozóval, aki a hazáját ne
szeretné, ne áldozna fel sok mindent érte és a munkahelyéért. Ez erre a változásokkal teli
időszakra is érvényes volt. Reméljük, eljön az az időszak is, amikor a haza még jobban
mértányolja és támogatja a levéltárakat.

A képen balról jobbra: Molnárné Mogyorósi Zsófia, Kovács Ágnes, Hajdu Gusztávné,
Szálkai Tamás, Radics Kálmán, Kovács Tünde, Pinczésné Nagy Mónika